

АЙМАКТЫН ТАРЫХЫЙ-МАДАНИЙ РЕСУРСТАРЫНЫН РЕКРЕАЦИЯЛЫК МААНИСИ (КЫРГЫЗСТАНДЫН ТҮШТҮК АЙМАГЫНЫН МИСАЛЫНДА)

Макалада Кыргызстандын түштүк областтарынын тарыхый-маданий мурастарынын туристтик-рекреациялык мааниси жана келечекте маданий туризмди өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрү каралган.

Негизги сөздөр: туризм, рекреация, тарыхый-маданий ресурстар, тарыхый эстеликтер, маданий эстеликтер, археологиялык эстеликтер, искусствонун эстеликтери.

А.К. Култаева – к.г.н., ст.преп. ОшТУ,
А.М. Жораева, А.Г. Чолпонай – преподаватели ОшТУ

РЕКРЕАЦИОННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ И КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОГО РЕГИОНА КЫРГЫЗСТАНА)

В данной статье рассматривается туристско-рекреационное значение исторических и культурных ценностей южных областей республики и возможности развития культурного туризма в будущем.

Ключевые слова: туризм, рекреация, рекреационные ресурсы, исторические и культурные ресурсы, исторические места и памятники культуры, археологические памятники, памятники искусства.

А.К. Kultaeva – c.g.s., senior lecturer OshTU,
А.М. Zhoraeva, Ch.G. Ajieva – senior lecturers OshTU

RECREATIONAL VALUE OF HISTORICAL AND CULTURAL VALUES OF THE REGION (EXAMPLE OF SOUTHERN KYRGYZSTAN)

In this article, the tourist and recreational significance of historical and cultural values of the country is southern regions and the possibilities for the development of cultural tourism in the future.

Key words: Tourism, recreational, historical and cultural resources, historical places and monuments of culture, archaeological monuments, monuments of art.

Аймактын туристтик-рекреациялык ресурстарынын комплексинде маанилүү орунду тарыхый-маданий ресурстар ээлейт. Алар ошол аймактын тарыхый-маданий потенциалынын өзгөчөлүгүн аныктап, туризмдин маданий-таанып билүүчү, илимий жана башка түрлөрүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Мунун негизинде бардык рекреациялык иш-аракеттердин оптималдашуусу жогорулап, жетишээрлик деңгээлде тарбиялык мааниси да бар. Мындан сырткары, тарыхый-маданий мурастардын объектилери туристтик агымдын жана экскурсиялык маршруттардын багытын аныктоо менен аймактын туристтик-рекреациялык чарбасынын негизин түзөт.

Тарыхый-маданий объектилер материалдык жана руханий болуп экиге бөлүнөт. Материалдык объекттер – бул коомдун өнүгүүсүнүн ар бир тарыхый этабындагы өндүрүштүн жана башка материалдык баалуулуктарынын жыйындысы, ал эми руханий

объекттер – коомдун билим берүүдөгү, илимдеги, искусстводогу, адабияттагы, коомдогу, мамлекетти жана анын жашоосун уюштуруудагы жетишкендиктердин жыйындысы. Бирок, өткөн учурдун мурастарынын бардыгы эле рекреациялык тарыхый-маданий ресурс деп эсептелине бербейт. Аларга негизинен илимий усул менен изилденген, негизделген жана анын коомдук мааниси бар деп бааланган тарыхый-маданий объектилер кирет. Мындай объектилер техникалык жана материалдык мүмкүнчүлүктүн чегинде кээ бир адамдардын тобунун рекреациялык муктаждыктарын камсыз кылуу максатында колдонулушу мүмкүн.

Тарыхый-маданий объектилердин ичинен эң маанилүү, алдыңкы орунду тарыхтын жана маданияттын эстеликтери ээлейт. Алар кооздугу менен айырмаланып, туристтин маданий-таанып-билүүчүлүк керектөөсүн, муктаждыгын камсыз кылуудагы негизги каражат болуп саналат.

Кээ бир окумуштуулардын ою боюнча, негизги туристтик муктаждыктардын жана мотивдердин ичинен маданий туристтик мотивди бөлүүгө болот жана бул категориянын элементи бир өлкөнүн же аймактын туристтерге сунуштоочу маданий мурастарынын бардыгын (тарыхый жерлер, археологиялык эстеликтер, сүрөт галарейсы, элдик кол өнөрчүлүк ж.б.) камтыйт [1].

Бул изилдөө ишибизде рекреациялык географиянын өнүгүүсүнө зор салымын кошкон орустун окумуштуулары Н.С.Мироненко жана И.Т.Твердохлебовдун “Рекреационная география” аттуу монографиясында, И.В.Зорин жана В.А.Квартальновдордун жумушунда берилген теориялык жана усулдук негиздерди пайдаландык [2, 1].

Кыргызстандын түштүк областтарынын тарыхый-маданий потенциалын баалоодо тарыхый жана маданий эстеликтер, илимий мекемелер, жогорку окуу жайлары, театрлар, музейлер, спорттук курулмалар жана аймактын элдик кол өнөрчүлүгү, фольклор, көңүл ачуу мекемелери, улуттук фестивалдар, элдин каада-салттарын өзүнө камтыган диний ырым-жырымдар, салттуу спорттук мелдештер сыяктуу аймактын туристтик-рекреациялык иш-аракеттерди уюштурууга жана өткөрүүгө зор мүмкүнчүлүктөрдү ачкан тарыхый-маданий мурастар негизги орунду ээлейт.

Аймактын тарыхый-маданий мурастары: тарыхый, маданий жана археологиялык эстеликтер. Кээ бир окумуштуулардын ою боюнча, тарыхый-маданий объектилердин ичинен маанилүү орунду тарыхтын, маданияттын жана археологиянын эстеликтери ээлейт. Алар өзгөчө кооздугу менен айырмаланып, маданий-таанып-билүүчүлүк туризм жана рекреациянын канааттандыруудагы негизги каражат болуп саналат [3].

Республиканын түштүк аймагында улуу адамдардын аты менен байланышкан көптөгөн жерлер сакталып калган. Мындай жайлар туристтик-рекреациялык чарбаны өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк ачкан мурастардын негизги түзүүчү элементи болуп эсептелет. Бул жагдай аймактын маданий мурастары, анын басып өткөн тарыхы жана учурдагы абалы менен таанышууга, тагыраак айтканда, маданий-таанып-билүүчүлүк туризмдин өнүктүрүүгө шарт түзөт.

Кабыл алынган классификацияга ылайык, мамлекеттик коргоого алынган маданияттын жана тарыхтын бардык эстеликтери төмөндөгүдөй түрлөргө бөлүнгөн:

-археологиянын эстеликтери – шаар чалдыбарлары, коргондор, байыркы коргонуулардын калдыктары, байыркы көрүстөндөр, тарыхый-маданий доорлордун участоктору;

-тарыхтын эстеликтери – имараттар, курулмалар, элдин жашоосу, маданиятынын, илимдин, техниканын өнүгүүсү менен байланышкан тарыхый жайлар;

-архитектуранын эстеликтери– архитектуралык ансамблдер жана комплектер, тарыхый борборлор, аянттар, көчөлөр, байыркы шаарлардын жана калктуу пункттардын курулмаларынын калдыктары жана алар менен байланышкан монументалдык, көркөм жана декоративдик-колдонмо искусствонун чыгармалары;

-искусствонун эстеликтери —монументалдык, көркөм, декоративдик-колдонмо искусствонун чыгармалары;

Аймактын тарыхый-маданий потенциалын изилдөө үчүн маалыматтык база катары Ош шаардык маданий башкармалыгынын, Ош, Жалал-Абад жана Баткен областтарынын областтык

маданий башкармалыктарынын, областтык край таануу музейинин отчетторун, маалыматтарын колдондук.

Кыргызстандын Ош, Жалал-Абад жана Баткен областтарында жалпысынан мамлекеттик коргоого алынган 191 маданий мурас жайгашкан. Анын ичинен 21 объектиси тарыхтын жана искусствонун эстеликтери, 137 археологиялык, ал эми 33 архитектуранын эстелиги болуп саналат. Бул эстеликтердин аймактын райондору боюнча жайгашуусун төмөндөгү 1-табл. көрсө болот:

Таблица 1

Тарыхый-маданий ресурстардын аймак боюнча жайгашуусу*

№	Областтар	Архитектуранын эстеликтери	Археологиялык эстеликтери	Тарыхтын, искусствонун эстеликтери
1	Ош (Ош шаарын кошкондо)	12	49	14
2	Жалал-Абад	20	57	7
3	Баткен	1	31	-
	Баары	33	137	21

*КР Улуттук статистикалык комитетинин маалыматынан алынды.

Кыргызстандын аймагындагы эң алгачкы (б.з.ч. 800-100 миң ж.ж.) эмгек куралдары Фергана өрөөнүндө (Лейлек району, Баткен областы) табылган. Ал эми мындан 100–40 миң жыл мурун таш талкалоочу эмгек куралдары Алай тоо кыркаларынын Капчыгай өрөөнүндө табылгандыгы жана бул куралдар жалпы Фергана өрөөнүнө тарап, колдонулгандыгы тууралуу маалыматтар бар.

Туристтик-рекреациялык максатта колдонууга боло турган кызыктуу археологиялык эстеликтердин ичинен баалуулары турак жайлар, шаар чалдыбарлары, аска бетине түшүрүлгөн сүрөттөр, мазарлар, чептер ж.б. эсептелет.

Алсак, Сулайман-Тоонун археологиялык эстеликтери, Ош турак жайы – коло доорунун Чуст маданиятына таандык археологиялык эстелик [4]. Сулайман-Тоо Ош шаарынын борборунда жайгашып, деңиз деңгээлинен 1175 метр бийиктикте орун алган. Тоонун узуну 2 км, туурасы 250 метр, болуп, 5 чокудан турат: Буура-Тоо, Шор тоо, Рушан тоо, Ээр тоо жана Кекилик-Учар.

Тоонун катмары палеозойдун акиташ тектеринен турат. Капталдары тик, аскалуу, этегинде жана курчап турган түздүктөрүндө антропогендик борпоң тектери жатат. Ал эми тоо капталдары жарым чөл ландшафтына мүнөздүү келет. Окумуштуулардын изилдөөлөрүндө тоо беттеринде 400гө жакын петроглифттер бар экендиги далилденет. Ошондой эле тоонун айланасында байыркы замандан тартып көптөгөн доорлорду камтыган жазуулар бар. Аскага тартылган сүрөттөр жана жазуулар Ош жана бүткүл Фергана өрөөнүндөгү байыркы элдердин тарыхы, маданияты жана диний ишенимдери жөнүндө бай маалыматтарды берет. Орто кылымдардагы араб-перси тарыхчылары, географтары өздөрүнүн эмгектеринде Ош жана Сулайман-Тоосу жөнүндө көптөгөн маалыматтарды калтырышкан: шаардын “Дарбазаи-Кух” (Тоо Дарбаза), Дарбазаи-Аб (Суу Дарбаза), Дарбазаи-Мугкеде (От Дарбазасы) деген бекем орнотулган үч дарбазасы болгон.

Мамлекеттик коргоого алынган шаарчалдыбарлары Кыргызстандын түштүк областтарында жалпысынан 44тү түзөт.

Тарыхый-маданий мурастардын объектилерин туристтик-экскурсиялык программаларда колдонуу. Изилденип жана коомдук мааниси бар деп бааланган бардык тарыхый-маданий мурастардын объектилери же көрүнүштөрү ар түрдүү туристтик жана экскурсиялык программаларга колдонулушу мүмкүн. Мындай экскурсиялык маршруттар калктын ар түрдүү катмарынын кызыкчылыктарын канааттандыра алат, Ата мекендин тарыхы жана анын диний-маданий мурастары менен таанышууга жардам берет. Азыркы учурда дүйнөнүн көпчүлүк аймактарында экскурсиялык таанып-билүү турлардын мааниси

жогорулап, туризмдин эң популярдуу жана массалык түрүнө айланды. Мына ушул себептерден биздин изилдөөлөрдө аларга өзгөчө көңүл бурулган.

Жогоруда белгиленген тарыхый-маданий мурастардын объектилерин колдонуп, анын мазмуну боюнча төмөндөгүдөй тарыхый-таанып-билүү экскурсияларынын түрлөрүн уюштурууга болот:

- археологиялык, археологиялык казууларды көрсөтүү менен;
- тарыхый-крайтаануу;
- согуштук-тарыхый;
- тарыхый-библиографиялык (белгилүү, улуу адамдардын өмүр-тричилик кечирген жерлерине);

-этнографиялык, жергиликтүү калктын каада-салттары менен тааныштыруучу. *Археологиялык экскурсияларды* уюштурууга аймакта чоң мүмкүнчүлүктөр бар. Тарых жана маданият эстеликтеринин көптөгөн категорияларынын ичинен аймакта археологиялык объекттер басымдуулук кылат. Изилденип жаткан аймакта алардын жалпы саны 137ни түзүп (Баткен областында – 31, Жалал-Абад областында – 57, Ош областында - 49), негизгилерин шаар чалдыбарлары, мүрзөлөр, дөбөлөр ж.б. түзөт.

Бирок өлкөнүн туризм тармагынын көптөгөн жетишпеген кемчиликтеринин ичинен атайын тематикалуу археологиялык экскурсиялардын жана турлардын жоктугу болуп саналат.

Ал эми келечекте Кыргызстандын түштүк областтарынын турфирмаларына атайын ар түрдүү тематикадагы археологиялык казуулардын буюмдарын жана жерлерин көрсөтүү менен коштолгон экскурсиялардын маршруттарын, программаларын сунуштоого болот. Мындай программалар археологиялык казуулардын буюмдарынын кайсыл кылымга таандык экенин, же болбосо кайсыл маданиятты камтышын атоо менен туристтерге кызыктуу темадагы турларды сунуштоого мүмкүн.

Өлкөнүн түштүк аймагынын тарыхы жөнүндө *тарыхый-крайтаануу экскурсиялары* тааныштырат.

Мындай экскурсияларда экскурсанттар крайдын тарыхы менен тааныша алат. Сулайман-Тоодогу археологиялык казуулардын буюмдарын көрсөтүү менен б.з.ч.VIII-VII кылымдардагы Ош турак жай маданиятын тааныштырууга болот. Ал эми Шоро-Башат шаар чалдыбарынын калдыктары, Араван, Абшыр-Сай жана Сүрөт-Таш аска бетиндеги сүрөттөрү б.з.ч.VI-I кылымдардагы гүлдөп өсүп өнүккөн Давань мамлекетинин тарыхын баяндайт. Мисалы, “Өткөн жүз жылдыктын изи менен” деген сыяктуу аталыштагы программаларды уюштуруп, экскурсия учурунда экскурсанттарды өлкөнүн акыркы жүз жылдыктагы басып өткөн тарыхый жолун Кокон хандыгы, бул хандыктын жашоосунда өлкөнүн түштүк аймагында жашаган кыргыздардын ролун, саясий иш-аракеттери сыяктуу кызыктуу окуялар менен тааныштырса болот. Бул экскурсия үчүн 2 күн бөлүп, Баткен областындагы жайгашкан Кудаярхандын чебине жүрүш жасоонун мааниси абдан чоң.

Согуштук-тарыхый экскурсиялар согуш мезгилинде курман болгон жоокерлердин сөөктөрү коюлган мүрзөлөр, аларга коюлган эстеликтердин айланасында өткөрүлүшү мүмкүн. Мисалы, Советтер Союзун орнотуу үчүн басмачылар менен болгон согуштун белгилери Ош шаарындагы Советтик бийликти орнотуу үчүн курман болгондордун эстелигине арналган “Өчпөс от” монументи ж.б.

Тарыхый-библиографиялык экскурсиялар изилденип жаткан аймактын өнүгүүсүнө, саясатына, илимине жана маданиятына салым кошкон белгилүү адамдардын өмүр-тиричилиги өткөргөн жерлеринде ишке ашышы мүмкүн деп ойлойбуз.

Улуу акын, композитор Токтогул Сатылгановдун, Социалисттик эмгектин эки жолку баатыры Х.Ташировдун жашаган үйлөрү баалуу эстелик катары республикалык коргоого алынган. Бул белгилүү адамдардын үйлөрүнө экскурсия уюштуруу алардын жеке жашоолору менен жакындан таанышууга жардам берет жана экскурсанттар үчүн өзгөчө (айрыкча патриоттуулук мүнөздө) маанай тартуулайт.

Баткен областтындагы Кадам-Жай шаарында кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышына чоң салымын кошкон, саясий ишмер А.Орозбековдун музейинеэкскурсия жасоо экскурсанттар, айрыкча жаш өспүрүмдөр үчүн мааниси зор. Музей А.Орозбековдун жашоосун, анын төрөлүп-өскөн айылы Охна (азыр Орозбеков айылы деп аталат), анын татаал турмуш жолу жөнүндө айтылган маалыматтар менен кооздолгон. Мындан сырткары экскурсанттар уникалдуу деп эсептелген экспонаттарды (А.Орозбековдун сүрөттөрү, ошол эпоханын документтери, саясий ишмердин жеке өзүнө тиешелүү болгон, өзү колдонгон буюмдарын) көрө алышат.

И.Раззаковдун Музейине экскурсия жасоо кыргыз элинин дагы бир белгилүү уулу, көрүнүктүү коомдук жана саясий ишмердин басып өткөн жолу, жасаган эмгектери менен жакындан таанышууга жардам берет. 1990-жылы 25-октябрда Исхак Раззаковдун юбилейине арналып, Исфана шаарында ачылган бул музей 17 тематикалык бөлүктө көрсөтүлгөн. Анын негизги мазмуну бул улуу адамдын жашоосу жана жумуштары жөнүндө камтыйт. Мындан сырткары музейге келүүчүлөр уникалдуу сүрөттөрдү, ордендер жана юбилейге арналган белектерди көрө алышат.

Этнографиялык экскурсия. Биздин өлкөнүн этнографиялык тематикадагы экскурсия жана турларды өткөрүүгө чоң мүмкүнчүлүктөр жана ресурстар бар. Кыргызстандын “OrexCA.com” туристтик компаниясы сунуштаган “Кыргыздын боз үйүндө түнөө” деген аталыштагы туристтик программасында конокторго кийизден жасалган кыргыздын улуттук үйүндө жашоо сунушталат. Мындан сырткары көптөгөн каада-салттары менен таанышуу, улуттук тамак-аштарды жана кийизден буюмдарды жасоодо катышуу болуп саналат. Бул турдун эң эле кульминациялуу моменти “кыргыздын боз үйүн” тургузууну үйрөнүшөт. Ал эми ат үстүндө жаратылышка саякат жасоо кыргыз элинин байыркы көчмөн жашоосу менен толук тааныштыра алышат.

Мына ушундай эле аталыштагы жана ушул сыяктуу кызматтарды сунуштаган аймактын дагы бир туристтик “Ош-Трэвел” компаниясынын боз үй лагери болуп саналат. Туристтик компаниянын аталган лагери Ош – Сары-Таш трассасынын 184-чакырымында Сары-Таш айылында жайгашкан. Бул компаниянын дагы бир артыкчылыгы жогорудагы аталган кызматтардан сырткары сезон учурунда кыргыздын улуттук суусундугу кымыздын жасалуу технологиясын көрсөтүү менен сунуштайт.

Ал эми жергиликтүү калктын арасында ар түрдүү кол өнөрчүлүк – жыгачтан ээр, комуз, бешик, жаныбарлардын терисинен – булгаары жасоо менен алектенген майда мастерскойлор кездешет.

Ош шаарында 20 жеке жана жамааттык кол өнөрчүлөр кыргыз элинин каада-салтын, кол өнөрчүлүгүн шаарыбыздын тургундарына, конокторуна жана чет жактан келген туристтерге тартуулап жатышат. Улуттук тамак-аш менен элибиздин меймандостугун көрсөткөн 2 боз үй шаарчалары бар.

Маданий мурас дегенде өткөн тарыхтагы руханий ишмердүүлүктүн, мамилелердин натыйжасын түшүнөбүз. “Маданий” мурас – адамзаттын маданий иш тажрыйбасынан келип чыккан, баалуулуктар категориясына кирет [5]. Эгерде биз музейдеги сакталган маданий мурастар жөнүндө айтсак, бул бир гана элге же аймакка тиешелүү эмес, бул бүткүл дүйнө элдерине таандык маданий мурастар болуп эсептелет.

Музейдин ишмердүүлүгүнө аныктама бере турган болсок, 1986-жылдын 4-ноябрында Буэнос-Айрес (Аргентина) ИКОМдун Этикалык кодексинде бир добуш менен кабыл алынып, кийинчерээк, 2001-жылдын 6-июнунда Барселонада (Испанияда) 20-чы ИКОМдун Генералдык Ассамблеясында кошумчаланып төмөндөгүдөй деп айтылган: “Музей – бул үзгүлтүксүз иштеген коммерциялык эмес мекеме, коом үчүн иштөөчү жана анын өнүгүшүнө көмөктөшкөн жалпыга маалым болгон, адамды жана анын чөйрөсүн далил кылган, изилдеген, үйрөткөн жана адамдын жан дүйнөсүн канааттандырган, кабыл алуучу, сактоочу мекеме” [6].

Кыргыз эли байыркы эл, анын маданияты да байыртадан башталат. Тоо койнунда жашаган кыргыз эли өз маданият түптөп, тилин, дилин эч кимге, тарыхта канчалаган

душмандарга туруштук берип келген. Дүйнөдө көптөгөн улуттардын ичинен кыргыздар өз мурастарын баштапкы абалында сактап кала алган улуттардын катарында япондордон кийинки экинчи орунда, ал эми кийиз өнөрү боюнча Кыргызстан дүйнөдө биринчи орунда тураарын баса белгилөө керек [6].

Кыргызстандын түштүк аймагында жалпысынан 8 ар түрдүү тематикадагы музей катталган жана алар учурда активдүү иш алып барышууда.

Маданий туризмди активдүү өнүктүрүү музейлерге болгон келүүлөрдүн санын жогорулатууну көздөөсүн шарттайт.

Бүгүнкү күндө республиканын түштүк аймагынын шаарларынын жана областтарынын музейлери келүүчүлөрдү өзүнө тартуу сыяктуу бир максатты көздөгөн туристтик индустрияга толук чегерилген эмес. Музейлердеги экспозициялар жана көргөзмөлөрү аркылуу ар бир келүүчүгө оң эмоция тартуулайт: билимин өркүндөтөт жана көңүлүн ачат. Музейлердин кызматкерлеринин, Улуу Ата Мекендик согуштун ветерандары, чыгармачыл интеграциянын жана Куралдуу күчтөрдүн өкүлдөрүнүн катышуусунун алдында атайын лекцияларды жана кинолекторийлерди уюштуруу учурда маанилүү ролду ойнойт. Жеткиликтүү жана кызыктуу жаңылыктардан болуп:

- билим берүү системасынын ишмерлерин тартуу менен билим берүүчү долбоорлорду ишке ашыруу;
- көргөзмөлөрдүн театралдашкан презентацияларын уюштуруу;
- туристтик агенттер үчүн крайдын тарыхын иштеп чыгуу;
- край таануу боюнча атайын сабактарды жана лекцияларды өткөрүү ж.б.

Туристтик тейлөө чөйрөсүндө музейлерди жайылтуу жергиликтүү калкты музейдин иш-чараларына активдүү катышуусуна, экспозициялык кааналарды көрүүгө келүүчүлөрдүн санын жогорулатууга, ар түрдүү туристтик тейлөө көрсөтүүчү бизнестердин өнүгүүсүнө өбөлгө түзөт. Уникалдуу тарыхый объектилердин жана музейлердин торчолорунун болушу аймактагы туризмдин өнүгүүсүн шарттайт. Таанып-билүү экскурсиялары азыр эле өлкөдө эң популярдуу жана массалык туризмдин түрлөрүнүн бири болуп саналат. Ошондуктан биздин изилдөөлөрдө ага өзгөчө көңүл бурулган.

Бүгүнкү күндө Ош шаары территориясы, калкынын саны, экономикалык жана маданий мааниси боюнча республикада экинчи шаар болуп, түштүк борбору статусуна ээ. Мындай жагдай туристтер үчүн Ош шаары чоң кызыкчылык жаратат. Шаар менен тааныштыруу обзордук экскурсия экскурсанттарды шаардын тарыхы, өткөнү жана учуру менен тааныштырат.

Ош шаары – чоң туристтик потенциалга ээ жана туризм жаатында келечектүү борбор. Аны төмөндөгүдөй бир нече жагдайлар аныктайт:

- Ош шаардык маданият башкармалыгынын 2015-жылдык отчетунан алынган маалыматтар боюнча шаарда тарых жана маданияттын жалпы 95 объектиси бар. Анын ичинен эстелик – 20, бюст – 20, комплекс – 3, скульптура – 52. Алардын 16сы республикалык мааниге ээ, ал эми калганы жергиликтүү маанидеги эстеликтер;
- Сулайман-Тоо жана андагы тарыхый-маданий эстеликтердин жогорку деңгээлде топтолушу (Сулайман-Тоодогу таштагы жазуулар, Асаф-ибн-Бурхия мавзолейи, Абдуллахан Рабаты, Бабурдун үйү ж.б.); “Экинчи Мекке” катары таанылган Сулайман-Тоонун 2009-жылы ЮНЕСКОнун Бүткүл дүйнөлүк табигый жана маданий мурастардын тизмесине киргизилиши аталган тоонун дүйнөлүк масштабда мааниси бар туристтик объект экенин жана мындан ары таанып-билүү, диний максаттарда келген туристтердин санынын кескин көбөйүүсүн аныктайт;
- шаардын Улуу Жибек жолундагы тарыхый орду. Окумуштуулардын маалыматы боюнча, Ош шаары Жети-Суу, Орто Азиянын башка райондору менен соода-сатык кылууда, ошондой эле чыгыш өлкөлөрү менен тышкы (транзиттик) соодада белгилүү роль ойногон.

Көп улуттуу эл жашаган Ош шаарында С.Ибраимов атындагы Улуттук кыргыз драма театры, Р.Абдыкадыров атындагы областтык филармония, Бабур атындагы Өзбек

академиялык музыкалык драма театры, “Алымбек Датка айылы” этнографиялык борбору, “Жибек жолу” улуттук тарыхый музейлери ж.б. бар.

Ал эми коомдук тамактануу жайларынан шаарда кафе, ресторан, пиццериялардын заманбап жыш торчолору өнүккөн. Шаардын борбордук бөлүгүнөн орун алган С.Сүйүнбаев стадиону, замандын талабына ылайык спорттук мекемелер: “Pulse”, “Коңурат”, “Алыш”, “Динамо” ж.б., шаардын түштүк-чыгыш бөлүгүндө жайгашкан “Жетиген” муз тебүү аянтчасы ж.б.у.с. тейлөө мекемелери туристтерди сапаттуу тейлөөгө мүмкүнчүлүк берет. Мындан сырткары жаштар үчүн “Ак-Куу”, “Feel Sity” ж.б. көптөгөн көңүл ачуу борборлору иштейт. Ал эми шаардын коноктору “Ош Нуру” “Пекин”, “Sun Rise” ж.б. мейманкаларда түнөй алышат.

Жалпысынан Кыргызстандын түштүк аймагынын туристтик маданий-тарыхый ресурстарынын жыштыгы жогорку деңгээлде экендигин көрүүгө болот. Мындай жагдай аймактын туристтик-рекреациялык жагымдуулугун жогорулатат жана келечекте ар түрдүү маданий-таанып билүүчүлүк, диний, зыярат жасоо, этнографиялык, илимий туризм сыяктуу түрлөрүн өнүктүрүүгө зор мүмкүнчүлүктөр бар.

Демек, жогорудагы аталган бардык сакталып калган тарыхый-маданий мурастар туристтерди өзүнө тартуу борбор катары кызмат аткара алат жана өлкөнүн түштүк областтарынын туристтик-рекреациялык программаларынын түрдүүлүгүн жетишээрлик деңгээлде жогорулатат. Бирок, көпчүлүк объекттер реставрациялоого, тикелөөгө муктаж экенин белгилеп кетүү керек.

Адабияттар:

1. **Зорин, И.В.** Энциклопедия туризма: справочник [Текст] / В.А. Квартальнов // М.: Финансы и статистика, 2001. -с.159.
2. **Мироненко, Н.С.** Рекреационная география [Текст] / И.Т. Твердохлебов // М.: МГУ, 1981.- с.65.
3. **Кумова, Н.А.** Комплексная оценка туристско-рекреационного потенциала региона (на примере Курской области): автореф. дис. кан. геогр. наук [Текст]. - Курск, 2004. -с.26.
4. **Өмүрбеков, Т.Н.** Кыргызстан тарыхы [Текст]. -Б., 2012, 2-б.
5. Российская музейная энциклопедия. М., 2001. –с.312
6. **Ибайдуллаев, Х.** Музейдин коомдогу маданий мурастарды сактоодогу орду [Текст] // Республиканский научно-теоретический журнал “Наука и новые технологии №5, 2011”. –Б., 2001. -142-143 б.
7. **Ибайдуллаев, Х.** Музейдин коомдогу маданий мурастарды сактоодогу орду [Текст] //Республиканский научно-теоретический журнал “Наука и новые технологии №5, 2001. -142-143 б.